

Akademik Goran Filipi

(Zadar, 18. siječnja 1954. – Medulin, 8. siječnja 2021.)

Na samom početku godine 2021. napustio nas je akademik Goran Filipi, član Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije, istaknuti lingvist talijanist, jedan od najboljih poznavalaca jezičnih odnosa u Istri te idioma koji se u Istri govore ili su se nekad govorili. Tek koju godinu dana prije, na Filozofskom fakultetu u Puli gdje je niz godina bio profesor talijanistike i obavljao najviše dužnosti na fakultetu, otišao je u mirovinu, ali je i dalje ostao vrlo aktivan u lingvističkim istraživanjima, osobito pak u istraživanju jezičnoga stanja i odnosa u Istri. Nakon umirovljenja znatno je češće i dulje boravio u Zagrebu nego ranijih godina kada je dolazio uglavnom na redovite mjesečne radne sjednice Razreda ili na skupštine Akademije. U svojem radu posljednjih godina puno je pozornosti posvećivao svakodnevnim djelatnostima Akademije pa je tako u proljeće 2020., na prijedlog svojega Razreda, bio imenovan voditeljem Zavoda za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Kao osoba s mnogo iskustva u vođenju visokoškolskih i znanstvenoistraživačkih ustanova odmah se latio posla kako bi, posebno na početku pandemije i nakon razornoga potresa u Zagrebu, osigurao uvjete za rad Zavoda te uskladio što kvalitetnije ostvarivanje svih zadaća koje su bile povjerene Zavodu, odnosno kako bi što bolje uskladio zadaće na projektima Zavoda s mogućnostima u okviru Akademije. Sve je to radio s mnogo optimizma, s jasnom i dugoročnom vizijom i gotovo s mladenačkim žarom. Kada je dobro pripremio sve što bi se u Zavodu moglo napraviti da bi se njegovi projekti mogli što bolje ostvariti, sve nas je zatekao i ražalostio njegov nenadani odlazak.

Goran Filipi rodio se 1954. u Zadru, a potječe iz obitelji betinskih brodograditelja. Kako se obitelj zbog očeva posla preselila u Izolu u Slovenskom primorju, Goran je ondje proveo djetinjstvo i mlade godine, ali uz redovite odlaske u Dalmaciju s kojom je bio povezan mnogobrojnim vezama. U Izoli je Goran u obitelji govorio hrvatski, u školi slovenski, na ulici, u gradu i u javnoj komunikaciji slovenski i lokalni oblik mletačkoga talijanskoga. Zahvaljujući tomu od malena je bio trojezičan i u sva je tri jezika uspijevao razlikovati komunikacijske i stilske razine, poštivati razliku između standardnoga slovenskoga i govora na izolskoj ulici te govora iz neposrednoga zaleđa, uočavati razlike između književnoga (i službenoga) talijanskoga i mjesne varijante istromletačkoga, između hrvatske književne štokavštine, čakavskoga govora zavičajne Betine te nedalekih hrvat-

skih govora Istre. S odrastanjem i pod sustavnim utjecajem školske nastave takve su jezične i komunikacijske distinkcije postajale sve dosljednijima i sve pouzdanijima. Mladi je Goran Filipi prirodno prelazio s jednoga jezika na drugi, s jedne komunikacijske razine na drugu u trima jezicima, tj. bio je u pravom smislu riječi trojezičan. Po završetku srednje škole, godine 1973. na Filozofskom fakultetu u Zadru (koji je bio osnovan 1956. u okviru Sveučilišta u Zagrebu) upisao se na studij talijanskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika. U doba kada je fakultet počeo s radom, Zadar je još osjećao teške posljedice rata pa tako u knjižnicama nije bilo znatnijega fonda znanstvene literature. Zato su se tamošnji mladi i mlađi lingvisti (Dali-bor Brozović, Žarko Muljačić, Miroslav Kravar i dr.), da bi mogli znanstveno djelovati, okrenuli prvenstveno modernim izvorima znanstvenih informacija, tada pretežno strukturalističkoga usmjerenja. Dok su u zagrebačkoj lingvistici još uvijek prevladavale tradicionalne metodologije, na zadarskom su fakultetu i u nastavi i u istraživanju prevladavale modernije, pretežno strukturalističke metode. Iako je sa zadarske talijanistike već nekoliko godina prije Žarko Muljačić bio prešao kao profesor talijanistike i romanistike na Freie Universität u Berlinu, u Zadru je u djelovanju njegovih kolega još uvijek vladalo ozračje što su ga svojim djelovanjem stvorili D. Brozović, Ž. Muljačić, M. Kravar i dr. radi obnove hrvatske lingvistike i njezina uklapanja u moderna strujanja u Europi i u Americi. Nakon diplome u Zadru Goran Filipi upisao se na poslijediplomski studij na Interuniverzitetkom centru za poslijediplomske studije u Dubrovniku (centar je tijekom 1970-ih osnovao Ivan Supek), a odabrao je smjer romanistike. Ondje se nastava odvijala intenzivno jedan mjesec tijekom semestra, a studenti, koji su dolazili s različitih sveučilišta, bili su u svakodnevnom kontaktu s nastavnicima. Goran Filipi magistrirao je u Dubrovniku 1985. obranivši magisterij o brodograđevnom nazivlju, a na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu obranio je 1991. doktorsku disertaciju (i magisterij i doktorat pod vodstvom profesora Vojmira Vinje, a objavljeni su kao knjige). Godine 1985. Goran Filipi zaposlio se na Filozofskom fakultetu (tada Pedagoškom fakultetu) u Puli na Katedri za talijanski jezik i književnost, naslijedivši na određeni način profesora Pavla Tekavčića (koji je u Puli radio na talijanistici od 1980. do 1983., a inače se intenzivno bavio proučavanjem romanskih idioma Istre) i predajući glavninu povijesno-poredbenih predmeta koje je predavao i prof. Tekavčić. Na Filozofskom fakultetu u Puli prof. Goran Filipi ostao je do umirovljenja 2019., obavljajući uz nastavničke i različite druge dužnosti na fakultetu (obavljao je npr. dužnost dekana) i gostujući također i na drugim sveučilištima (osobito npr. u Ljubljani, Kopru). Godine 2012. izabran je za redovitoga člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Na poslijediplomskom studiju u Dubrovniku Goran Filipi osobito se isticao izvrsnim poznavanjem kulturnoga i civilizacijskoga ambijenta dalmatinskih otoka i priobalja, među ostalim ribarstva i tradicionalne brodogradnje. Tada je već izvrsno poznao prostor cijele Istre, imao vrlo dobar uvid u jezično stanje i jezične odnose u Istri, a u tom mu je nedvojbeno od velike pomoći bilo vladanje različitim oblicima i razinama hrvatskoga i talijanskoga, ali i slovenskoga. Baveći se istarskim jezičnim temama uvijek se nužno susretao s radovima Pavla Tekavčića i njegovim pogledima na jezičnu situaciju u Istri. Znao je da profesor Tekavčić smatra da bi za kvalitetno i potpunije sagledavanje jezičnih odnosa u Istri bilo nužno izraditi jezični atlas Istre, ali i to da je Tekavčić sam bio uvjeren kako je to, u onodobnim uvjetima, samo neostvariv san. Prema prof. Tekavčiću, jezični atlas Istre mogao je, tijekom nekoliko godina, izraditi samo institut kojemu bi to bila osnovna zadaća, dok bi takav posao za pojedince (koji su do tada na »povremene ankete« dolazili uglavnom iz Zagreba) nužno trajao desetljećima. U složenost prikupljanja jezične građe na terenu prema načelima lingvističke geografije sam se Goran Filipi uskoro uvjerio kada je za svoju doktorsku disertaciju o ornitonimiji, na temelju unaprijed pomno pripremljenoga kvestionara (upitnika), prikupljao građu po svim dijelovima i na svim idiomima Istre. Uvjerio se da bi se anketom na terenu (prema dovoljno reprezentativnom upitniku ili kvestionaru te u dovoljno reprezentativnom broju punktova, a prema Gilliéronovu načelu jednoga anketara (ispitivača) za cijelo područje kojega su se poslije držali i Mateo G. Bartoli i Ugo Pellis) jedan anketar tim poslom u Istri morao baviti iz dana u dan tijekom niza godina. No Filipi je tom poslu pristupio drugačije: ako ga već nije moguće obaviti savršeno (tj. prema zadanim načelima rane geografske lingvistike), treba ga, unutar zadanih okolnosti, obaviti što je moguće bolje, a ne od njega odustati. Iako se cijelo vrijeme u istraživanjima bavio mnogim temama talijanistike kao discipline i temama romansko-hrvatskih jezičnih veza, gotovo od početka rada na fakultet u Puli glavnu pozornost u svojim istraživanjima posvetio je proučavanju romanskih idioma Istre, njihovim međusobnim vezama i utjecajima te istarskim hrvatskim i slovenskim idiomima.

Zbog svega toga zamislio je, za područje Istre, atlase prema pojedinim istarskim idiomima (istriotski, istrorumunjski, istromletački te istarski čakavski i drugi slavenski idiomi), kako bi barem za svaki pojedini idiom građa bila prikupljena u razmjerno kratkom vremenskom razdoblju. Umjesto jednoga anketara za sve idiome i sve punktove odlučio je angažirati više anketara, ali koji će se strogo držati određenih dogovorenih pravila rada, a provedbu će nadzirati jedan (glavni) anketar kako bi se u što

većoj mjeri izbjegle nužne razlike u pristupu svakoga pojedinoga anketa-
ra. Prvo je zajedno s kolegicom Barbarom Buršić Giudici, uz pomoć neko-
liko drugih ispitivača, organizirao rad na prikupljanju građe za istriotske
govore (anketa u šest istriotskih punktova te uz anketu također u nekoli-
ko kontrolnih punktova za čakavski i za istromletački) (*Istriotski lingvistič-
ki atlas* objavljen je 1998. u Puli). Odlazeći u istrorumunjska sela iz tjedna
u tjedan od početka 1995. do kraja 2001. sam je prof. Filipi prikupio građu
za *Istrorumunjski lingvistički atlas* (anketa u 12 istrorumunjskih punktova
te u tri kontrolna punkta) (*Istrorumunjski lingvistički atlas*, Pula, 2002.). De-
set godina poslije, godine 2012., opet u suradnji s kolegicom prof. dr. Bar-
barom Buršić Giudici (te uz pomoć i drugih kolega) objavio je *Istromletač-
ki lingvistički atlas* (Zagreb – Pula, 2012.). Zanimljivo je da je prema istomu
modelu za Slovensko primorje prof. dr. Suzana Todorović objavila *Istrsko-
beneški jezikovni atlas severozahodne Istre* (Koper, 2019.). Prema istomu kve-
stionaru i prema istim načelima prikupljena je građa i za hrvatske govo-
re Istre, ali je atlas do sada objavljen samo u mrežnom izdanju (*Jezični atlas
istarskih čakavskih govora*, 2020.). Atlasi su sastavljeni na temelju jedinstve-
noga upitnika, a radi lakšega snalaženja u građi atlasa, uz atlase su objav-
ljeni i popratni svesci s kazalima. S obzirom na to da pomorsko nazivlje
nije sustavno zastupljeno (niti poznato) u svim istarskim idiomima, suau-
tori Goran Filipi i Barbara Buršić Giudici objavili su i *Lingvistički atlas po-
morske terminologije istarskih govora* (Zagreb – Pula, 2013.; odgovori na upit-
nik od 436 pitanja).

Akademik Filipi bio je između ostaloga vrstan organizator pa je tako
za tisak priredio više knjiga o istarskim idiomima i rječnika istarskih ča-
kavskih govora. Isticao se akad. Filipi i kao vrstan poznavatelj mogućno-
sti računala i računalne tehnologije pa je ankete na terenu nastojao najče-
šće i snimati tako da uz tiskane atlase postoji i bogata fonoteka istarskih
idioma.

Ostavljajući ovdje po strani mnogobrojne radove akademika Filipija o
talijanističkim i romanističkim temama, kako bismo zaokružili prikaz nje-
gova bavljenja idiomima Istre, moramo posebno spomenuti šest knjiga
(od planiranih deset) koje je posvetio analizi etimologija istrorumunjsko-
ga (Goran Filipi, *Istrorumunjske etimologije*, Pula – Koper, I. 2006.; II. 2007.;
III. 2008.; IV. 2009.; V. 2011.; Pula, VI. 2017.; ukupno 1256 stranica). U sva-
koj knjizi etimologije su obrađene tematski, prema pojedinim skupinama:
I. Rodbinsko nazivlje; II. Ornitonimi; III. Zoonimi; poljske i šumske živo-
tinje; mikonimi; bačvarska terminologija; IV. Entomonimi; romonimi; V.
Dendronimi; VI. Eleonimi; ampelonimi. Kroz etimološku raščlambu istro-
rumunjskoga leksika akad. Filipi uspio je osvjetliti niz sociolingvističkih

i kulturoloških pitanja istrorumunjskoga i objasniti leksičke slojeve toga idioma, a taj je rječnik jednako važan za istarski hrvatski i za istromletački.

Jezični atlas za pojedine istarske idiome, koje je akad. Filipi pokrenuo i uspio realizirati zahvaljujući iznimnomu poznavanju idioma istarskoga areala, velikoj upornosti u radu te organizatorskim sposobnostima, omogućuju danas jezikoslovcima, kako romanistima tako i slavistima, preciznije upoznati iznimno složeno jezično stanje u današnjoj Istri, kao i bolje razumjeti bogatu jezičnu povijest Istre.

Naš kolega i odani prijatelj akad. Goran Filipi napustio nas je prije gotovo godinu dana. On sam ili u suradnji s kolegama ostavio nam je danas svima dostupan zlatni rudnik za proučavanje ukupnosti idioma Istre. Mi ćemo se akademiku Goranu Filipiju najbolje odužiti tako da potaknemo ostvarenje njegove zamisli da se svi njegovi atlas pojedinih istarskih idioma objave i u jedinstvenoj knjizi, na jedinstvenim kartama te da pokušamo svojim analizama odgovoriti na brojna jezikoslovna pitanja što ih njegovi atlas svojom građom postavljaju.

August Kovačec